

המסלול המקביל

המציאות חייבה אותנו לנהל את חיינו במוסקבה בשני מסלולים מקבילים. כדיפלומטים מן השורה, לא היה מנוס מן ההכרח להשתתף גם ב"הווי הדיפלומטי". מדי פעם היינו מוזמנים לקבלות פנים בשגרירויות המערביות, ולארוחות-ערב בבתי הדיפלומטים. שגרירות ישראל, לעומת זאת לא היתה משופעת באירוח. השגריר הראשון הסתפק בכמה ארוחות-ערב שאליהן הוזמן רק ליובה גדעון. הצוות שלנו לא נחשב בעיניו מתאים ל"פעילות דיפלומטית".

לאחר כמה חודשי עבודה עם הנספחים החקלאיים של דניה וארצות-הברית, עם הנספח המסחרי האיטלקי ועם היועץ הצרפתי, כתבתי מסמך שבו תיארתי את מצב החקלאות הסובייטית ואת כל שעלה בידינו ללמוד על מסע כיבוש האדמות הבתולות באסיה. במסמך הסתמכתי על חומר קריאה רב שמצאתי בחנויות הספרים ועל דעותיהם ומסקנותיהם של עמיתי, שעמם הייתי מתראה בפגישות תקופתיות לשם החלפת רשמים. בתגובה קיבלתי מכתב הוקרה חם מאריה לבבי, מנכ"ל משרד-החוץ, שבעבר שירת במוסקבה, שלט ברוסית והכיר את התרבות וההיסטוריה הרוסית באופן יסודי. השגריר שלנו, אלישיב, למגינת לבי, לא התעניין כלל בעבודתי, אך בקרב אנשי הסגל הדיפלומטי רכשתי הערכה מקצועית. התקשרו איתי מומחים מאנשי הסגל של השגרירות היוגוסלאבית, ובמיוחד התיידדתי עם הנספח הדני, ראדק, שהיה גם בעל נסיון וידע בכל הנוגע לחקלאות הסובייטית. לפני פרוץ מלחמת העולם השנייה, הועסק ראדק כמומחה שהוזמן על-ידי משרד החקלאות הסובייטי. הוא נשא לאשה רוסייה מאסטוניה. כשאשתו של ראדק שמעה שבבה ואני באים מכפר בלום שבגליל, שאלה אותנו על כפר גלעדי. היא סיפרה שלמדה בבית-ספר תיכון עם טוביה קרוסגל, המוסכניק של כפר גלעדי. מראדק עצמו למדתי הרבה על ברית-המועצות ועל מניעיו של חרושצ'וב לפתוח במסע גרנדיוזי שהיה גם קשור בהשקעות רבות לכיבוש האדמות באסיה.

ראדק טען שבכספים הרבים שעמדו להשקיע באסיה, אפשר היה להשיג תוצאות טובות יותר על-ידי פיתוח, ייעול והעמקה של הפעילות החקלאית באוקראינה, דרום רוסיה וצפון קווקז. אסיה, טען ראדק, חסרה תשתית תעבורתית, רשת מסילות ברזל ורשת כבישים, וגם האקלים עלול להוות בעיה קשה. לפיכך, הסיק שהשיקול של חרושצ'וב לא היה כלכלי ביסודו והוא נבע בעיקר משיקולים גיאוגרפים-גיאופוליטיים.

המנהיגות הסובייטית ובראשה חרושצ'וב, תיכננה ליישב במהירות את השטחים הנרחבים שבמזרח, שהיו מאוכלסים ברובם הגדול בבני העמים האסיאתיים. לשם כך היה צורך בהעברת מיליוני אוקראינים, בלורוסים ורוסים אל אזורים

הגובלים עם סין, שאוכלוסייתה צפופה וגדולה פי כמה וכמה מאוכלוסיית ברית-המועצות. מחשבות אלה פיתח ראדק הדני בימים שיחסי ברית-המועצות עם סין היו עדיין תקינים, אם כי ענני הסכסוך כבר החלו להופיע באופן.

בימי כהונתו של השגריר אבידר, התהדקו הקשרים עם השגרירות המערביות ושופרו היחסים עם המוסדות הסובייטים השונים. כאמור, גם מעמדנו בתוך השגרירות שלנו התייצב והיינו מוזמנים מדי פעם לקבלות פנים בשגרירות הזרות. לפחות אחת לשנה, ביום חגה הלאומי של מדינה מערבית חשובה, היו מופיעים בקבלות הפנים המנהיגים הסובייטים, ובראשם חרושצ'וב ובולגנין.

באותן שנים עמדו השניים בראש הנהגה קולקטיבית ששלטה בברית-המועצות, אך למעשה היה חרושצ'וב מספר אחד. זוכרני כיצד נולד "ספורט" מקצועי חדש שהיה נפוץ בקרב דיפלומטים מערביים במוסקבה ובקרב סובייטולוגים ברחבי העולם, שעיקרו מעקב מתמיד אחר מיקומם של חברי הפוליטבירו על הבמה בככר האדומה, בכניסה לקבלת פנים או לפגישה עם אורח חשוב בקרמלין, או בסידור התמונות שקישטו קירותיהם של בתים חשובים במוסקבה בימי חג. הכל בדקו באיזה מרחק מחרושצ'וב ובולגנין ממוקם כל אחד מיתר המנהיגים. כל שינוי, ולו הקטן שבקטנים, היה מעורר מיד השערות ופירושים ביחס למעמדו של מנהיג זה או אחר, שמיקומו השתנה. הספקנו לראות בכמה הזדמנויות גם את אנשי הצמרת הוותיקה של המנהיגות הסובייטית, ששרדו עוד מימי סטאלין: מולוטוב, קגנוביץ', וכמובן הארמני הממולח מיקוויאן שהמשיך לכהן בפוליטבירו עוד שנים רבות למדי.

עניין מיוחד היה לנו בקבלת פנים שערכה שגרירות צרפת. הדבר היה ימים ספורים לאחר שמטוס "אל על" שחדר בשגגה לתחום האווירי של בולגריה הופל על-ידי מטוסי קרב בולגרים. באולם הגדול והמרשים של שגרירות צרפת המתינו כבר דיפלומטים, אורחים רבים לבואה של הצמרת הסובייטית. משהגיעו. הוביל חרושצ'וב פנימה את המנהיגים הסובייטים ואחריהם השתרכו שאר חברי הפוליטבירו, שכאמור סדר הופעתם לא היה מקרי כלל וכלל. האורחים רמי המעלה נתקבלו על-ידי השגריר הצרפתי, וחרושצ'וב ובולגנין החליפו עימו דברים. אנו, הישראלים, עמדנו בקצה השני של האולם. פקיד סובייטי צעיר ניגש אל חרושצ'וב וכפי הנראה הסב את תשומת לבו לנוכחותנו. חרושצ'וב השמנמן החל פוסע לפתע במרץ היישר אלינו. הוא ובולגנין חצו את האולם וניגשו היישר לשגריר אבידר. חרושצ'וב הביע את צערו על אסון מטוס "אל על", והוסיף משפט, שלא נשמט מזכרוני עד היום: "קמו אטו נוז'נו בילו?", כלומר, למי זה היה נחוץ? "איזה מקרה אומלל. איזו התנהגות טיפשית..."

מבין יוזמות האירוח של ימימה ויוסף אבידר, זכורה במיוחד ארוחת-ערב יוצאת דופן. יוסף קשר קשר טוב עם שגריר בריטניה, סר ויליאם הייטר, ועם שגריר ארצות-הברית, צ'רלס בולן. סר ויליאם הייטר, היה אדם משכיל מאוד, דובר רוסית ומעורה בתרבותה. צ'רלס בולן, שהיה יועצו של הנשיא רוזוולט במפגש ילטה, נחשב בסגל כיצען גדול במתרחש בברית-המועצות. עוזריו סיפרו שהוא דובר רוסית יפה, ונוהג להרבות בנסיעות ברכבת התחתית. הוא הורה לחברי הסגל לחפש

הזדמנויות להתערב בהמון המקומי, ולא להסתפק בקריאת עתונים ובידיעות מודיעיניות בלבד. לארוחת-הערב הזמינה ימימה את בולן והייטר עם נשותיהם. עוד הוזמנו: ראש המחלקה לקשרי תרבות במשרד-החוץ הסובייטי, הטנור המהולל וזמר האופרה סמיון קוזלובסקי ואוברצוב, מייסד ומנהל תיאטרון הבובות של מוסקבה, שזכה להערכה בינלאומית, ונודע כמשכיל רוסי בעל חוש הומור שנון ואיש חברה מובהק. אישתו של אובראוב שמוצאה היה ממשפחה רוסית אריסטוקרטית, מן המעטות ששרדו במשטר הבולשביקי, היתה בעלת הליכות נאות, דוברת שפות מערביות ולבושה בטוב טעם. קוזלובסקי, שהיה בשנות החמישים לחייו, היה גבר גבוה ויפה תואר מגדולי הטנורים באופרה של הבולשוי, ותקופה מסוימת אף היה "זמר חצר" בקרמלין. בזמנו היה אלילם של נשות מוסקבה, מעין רודולף ולנטינו סובייטי. העובדות המקומיות בשגרירות התרגשו עד מאוד כשנודע להן כי קוזלובסקי יתארח אצלנו. אחת העוזרות, צעירה שהיתה רקדנית בלהקת ריקודי עם, הכירה את "כל הסיפורים" על קוזלובסקי. היא הדביקה את העובדים המקומיים בהתלהבות שהלכה וגברה ככל שהתקרב "הערב של קוזלובסקי".

קוזלובסקי היה רוסי עד מאוד, במובן החיובי של המלה - מה שמכונה בפי הרוסים "דושה נא ראספאשקו"- בעל נפש פתוחה לרווחה. גלוי לב להפליא בהתחשב באותם ימים. במהלך הארוחה, ולאחר-מכן מסביב לשולחן ובחדר האורחים, בעת שתיית הקפה והליקרים, התנהלה שיחה ערה ומעניינת. האווירה היתה ידידותית ונעימה והדוברים חופשיים מאוד, ללא מגבלה של זהירות מופרזת וטונים מנופחים, האופייניים ל"דינר'ס" של שגרירים עם אורחים רוסיים מכובדים...

ראשונים עזבו השגרירים ונשותיהם, ואחריהם איש משרד-החוץ הסובייטי. קוזלובסקי, אוברצוב ואשתו לא מיהרו לעזוב. "בחוגים שלנו, הם התלוצצו, "השעה עדיין מוקדמת!" השעה התאחרת והשיחה, משום מה, הפכה אט-אט שקטה ורצינית. לפתע, ללא כל אזהרה או הכנה מוקדמת, נעצו אוברצוב וקוזלובסקי עיניים זה בזה ופצחו בשיר. שיר ללא מלים. היינו המומים: היה זה ניגון חסידי טיפוסי, ושני הרוסים שרו אותו ברגש ובעיניים עצומות. שני "חסידים" בלונדיניים. סיימו לשיר ושתקו לרגע. "היה זה הניגון האהוב על מיכואלס מגדולי אנשי הבמה בכל הזמנים, "הסביר קוזלובסקי, "איש נפלא שאותו אהבנו מאוד." קוזלובסקי גילה לנו שהוא ואוברצוב נדברו מראש כי אם יוזמנו לשגרירות ישראל ישירו את הניגון לזכרו של מיכואלס, במידה שהתנאים יאפשרו זאת. והנה באה ההזדמנות. מאוחר יותר, בטרם נפרדנו ליד דלת היציאה, אמר קוזלובסקי בערך כך: "הימים הרעים חלפו. תנו לנו זמן ונתקן את מה שיש לתקן. העם הרוסי סבל רב, ולכן אנו מסוגלים לגלות לעיתים אכזריות. אך נשמתו של העם הרוסי מטבעה, טובה היא..."